

FARG'ONA VILOYATDA SANOAT KORXONALARINING HUDUDIIY JOYLASHUVIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI GEOGRAFIK OMILLAR TAHLILI

Abdinazarova X.O.

Tobirov O.Q.

Xoshimov A.N.

Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Farg'ona viloyatida sanoat korxonalarining hududiy joylashuviga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy geografik omillar kompleks va tizimli tarzda tahlil qilingan. Tadqiqotda viloyatning geografik o'ri, demografik salohiyati, xom ashyo va suv resurslari, transport-logistika hamda energetika infratuzilmasining sanoat rivojiga ta'siri kabilar o'rganildi. Shuningdek, ish so'ngida xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: Farg'ona viloyati, sanoat geografiyasi, sanoat korxonalari, hududiy joylashuv, geografik omillar, demografik salohiyat, xom ashyo bazasi, transport infratuzilmasi, energetika tizimi, erkin iqtisodiy zonalar, investitsiya muhiti.

АНАЛИЗ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ РАЗМЕЩЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В данной статье комплексно и системно проанализированы основные географические факторы, влияющие на территориальное размещение промышленных предприятий в Ферганской области. В исследовании изучено влияние географического положения региона, его демографического потенциала, сырьевых и водных ресурсов, транспортно-логистической и энергетической инфраструктуры на развитие промышленности. Также в заключительной части статьи разработаны выводы и практические рекомендации.

Ключевые слова: Ферганская область, география промышленности, промышленные предприятия, территориальное размещение, географические факторы, демографический потенциал, сырьевая база, транспортная инфраструктура, энергетическая система, свободные экономические зоны, инвестиционная среда.

ANALYSIS OF GEOGRAPHICAL FACTORS AFFECTING THE TERRITORIAL DISTRIBUTION OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE FERGANA REGION

Annotation. This article provides a comprehensive and systematic analysis of the main geographical factors influencing the territorial distribution of industrial enterprises in the Fergana region. The study examines the impact of the region's geographical location, demographic potential, raw material and water resources, as well as transport-logistics and energy infrastructure on industrial development. In addition, conclusions and practical recommendations are developed in the final part of the article.

Keywords: Fergana region, industrial geography, industrial enterprises, territorial distribution, geographical factors, demographic potential, raw material base, transport infrastructure, energy system, free economic zones, investment climate.

Kirish (Introduction). Ma'lumki, keyingi vaqtda respublikada sanoatni yanada rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2024 yil, 7 avgustdagi "Sanoat sohasida nufuzli xalqaro brendlar bilan hamkorlikni rivojlantirish va milliy brendlarni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 286- sonli Qarori qabul qilingan. Unda "...O'zbekiston Respublikasiga sanoat sohasidagi nufuzli xalqaro brendlarni jalb qilish bo'yicha yangicha yondashuvlarni joriy qilish, xalqaro brendlar ostida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh milliy brendlarni yaratishni yanada rag'batlantirish hamda bu borada tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash" maqsadi belgilangan [1]. Mazkur belgilangan maqsadlardan ko'rinadiki, iqtisodiy va ijtimoiy geografiyada ham sanoat tarmoqlarining rivojlanishi va hududiy joylashuv xususiyatlarni O'zbekistonning hududiy birliklarida, jumladan, Farg'ona viloyati sanoatiga ta'sir ko'rstuvchi geografik omillarni tahlil qilish asosida o'rganish orqali ulardagi muammolarni aniqlash, ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods). Tadqiqot jarayonida hududiy-tahliliy yondashuv, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, viloyat hokimligi hamda ochiq manbalar ma'lumotlari asosida sanoat joylashuviga ta'sir etuvchi omillar tizimli ravishda baholandi.

Natijalar (Results). Tadqiqot natijalariga ko'ra, Farg'ona viloyatida sanoat korxonalarining hududiy joylashuviga quyidagi omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi: geografik o'rin va demografik salohiyat, xom ashyo bazasi, suv resurslari, transport-logistika va energetika infratuzilmasi, shuningdek davlat tomonidan yaratilgan investitsion muhit.

Muhokama (Discussion). Fargʻona viloyatida sanoatning yuqori surʼatlarda rivojlanishiga taʼsir etuvchi bir qator omillar – qulay tabiiy-iqlimiy, demografik va infratuzilmaviy sharoitlar mavjud. Quyida ana shu omillar batafsil toʻxtalib oʻtamiz.

Geografik joylashuv va demografiya omili. Fargʻona viloyati Markaziy Osiyoning yuragi hisoblangan Fargʻona vodiysining janubiy qismida joylashgan. Uning geografik joylashuvi qoʻshni mamlakatlar (Qirgʻiziston va Tojikiston) bilan yaqin qoʻshnichilikni anglatadi. Bu holat viloyat sanoatchilariga qoʻshni 30 milliondan ortiq isteʼmolchiga ega bozorlarga yaqin boʻlish imkonini beradi. Hududning relyefi asosan tekislikdan iborat boʻlib, iqlimi kontinental, yozi issiq va qishi moʻtadil sovuq. Bunday iqlim koʻplab sanoat tarmoqlari uchun (masalan, ochiq maydonlarda qurilish materiallari ishlab chiqarish yoki yil davomida uzluksiz uzumchilik-hom ashyo bazasi uchun) qulay hisoblanadi.

Viloyatning umumiy maydoni atigi 6,8 ming kv.km boʻlsa-da, aholi zichligi juda yuqori – oʻrtacha har kv.km ga 597 kishi toʻgʻri keladi. Aholi soni 2024-yilga kelib 4 milliondan oshdi [3, 4, 6, 8, 10, 12]. Bunday demografik potensial sanoat uchun keng mehnat resurslarini anglatadi, shuningdek, tayyor mahsulotlar uchun viloyatning oʻzida ham yirik isteʼmol bozori mavjudligini bildiradi.

Tarihiy nuqtai nazardan, Fargʻona vodiysi qadimdan hunarmandchilik va savdo markazi boʻlib kelgan. Bu yerda yashovchi aholi asrlar davomida ipakchilik, kulolchilik, zargarlik, yogʻoch oʻymakorligi kabi hunarmandchilik turlarini rivojlantirgan [3, 7, 9, 10]. Shuning uchun sanoatning rivoji uchun zarur boʻlgan ishchi kuchining malakasi va mehnat madaniyati yuqori darajada shakllangan. Bugungi kunda ham viloyatdagi koʻplab yirik sanoat korxonalari aynan mahalliy kadrlarga tayangan holda muvaffaqiyatga erishmoqda.

Xom ashyo bazasi omili. Fargʻona viloyati sanoati kuchli xom ashyo bazasiga tayanadi. Eng avvalo, bu yer qishloq xoʻjaligi mahsulotlariga boy: viloyatda yetishtiriladigan paxta, pilla (ipak qurtlari), meva-sabzavotlar, gʻalla va uzum sanoat uchun muhim xom ashyo hisoblanadi. Paxta xom ashyosi viloyatning toʻqimachilik va yogʻ-moy sanoati uchun asos boʻlsa, pillachilik – ipakchilik uchun, meva-sabzavotlar oziq-ovqat (konserva, sharbat) sanoati uchun xizmat qiladi. Masalan, Fargʻona vodiysi paxtasi sifat koʻrsatkichlari boʻyicha respublikada oldingi oʻrinlarda turadi va ayni paytda viloyatning 5 ta toʻqimachilik klasteri yiliga oʻn minglab tonna paxta xomashyosini shu yerning oʻzida qayta ishlamoqda.

Mineral xom ashyo manbalariga kelsak, viloyatda neft va gazning katta zaxiralari boʻlmasa-da, atrof hududlardan yetkazib beriladigan uglevodorod xom ashyosini qayta ishlash yoʻlga qoʻyilgan (masalan, Buxoro va Qoraqalpogʻistondan neft keltirib beriladi). Viloyat hududida baʼzi foydali qazilmalar mavjud: Quvasoy shahri yaqinida ohaktosh va gips konlari, loy va qum-shagʻal zaxiralari bor. Bu konlar negizida Quvasoydagi sement, shifer va gʻisht zavodlari ishlaydi. Koʻmir va temir

rudasi kabi resurslar viloyatda cheklangan bo'lsa-da, Angren ko'mir koni (Toshkent viloyati) va O'zbekistonning boshqa hududlaridan xom ashyo yetkazib berish yo'lga qo'yilgan.

Suv resurslari omili. Farg'ona vodiysi boy qishloq xo'jaligi xomashyosidan tashqari suv resurslariga ham boy. Norin va Qoradaryo daryolari qo'shilib Sirdaryoni hosil qiluvchi joy aynan Farg'ona viloyatidadir. Sug'orish tarmoqlarining rivojlanganligi (masalan, 1939-yilda qurilgan Katta Farg'ona kanali qishloq xo'jaligi xomashyosini barqaror yetishtirishga imkon beradi. Bu esa sanoatning bir qator tarmoqlari uchun xomashyo kafolati demakdir.

Umuman olganda, viloyat sanoati lokal va milliy xom ashyo bazasidan keng foydalanmoqda. Ishlab chiqarishning vertikal integratsiyalashuvi kuchayib, xom ashyodan tayyor mahsulotgacha bo'lgan zanjirning ko'plab bo'g'inlari viloyat ichida bajarilmoqda. Bu jarayon, albatta, iqtisodiy samaradorlikni oshirmoqda va yangi sanoat tarmoqlarining paydo bo'lishiga zamin yaratmoqda.

Transport va infratuzilma omili. Sanoat taraqqiyoti uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan omillardan biri – transport va logistika infratuzilmasidir. Farg'ona viloyati uzoq yillar davomida geografik jihatdan yurtning asosiy qismlaridan tog' tizmalar bilan ajralgan bo'lib keldi. Biroq so'nggi yillarda bu muammo hal etildi: 2016-yilda uzunligi 123 km bo'lgan Angren - Pop temir yo'li va 19 km li Qamchiq tunneli qurilib foydalanishga topshirildi. Natijada Toshkent va Farg'ona vodiysi orasida birinchi marta to'g'ridan-to'g'ri temiryo'l aloqasi o'rnatildi (ilgari poyezdlar qatnovi Tojikiston hududidan o'tgan edi). Bu temir yo'l orqali yuk tashish xarajatlari sezilarli kamaydi va viloyat sanoatchilari mahsulotlarini Toshkent orqali eksport yo'llariga tez va arzon eltish imkoniga ega bo'lishdi.

Bundan tashqari, viloyatda avtomobil yo'llari infratuzilmasi ham rivojlangan. Toshkent - O'sh xalqaro trassasi viloyatdan o'tadi (Qamchiq dovoni orqali), bu yo'l yiliga minglab tonna yuklarni tashishga xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda ushbu magistral yo'l kapital ta'mirdan chiqarilib, zamonaviy va xavfsiz holatga keltirildi. Shuningdek, viloyat ichida barcha tuman markazlari va yirik shaharlari bir-biri bilan asfalt yo'llar orqali bog'langan. Yaqinda Farg'ona va Qo'qon shaharlarini bog'lovchi 4 polosali zamonaviy avtomagistral qurilishi boshlandi – bu loyiha tugagach, ikki shahar orasidagi qatnov ancha yengillashadi.

Havo transporti. Farg'ona shahrida xalqaro aeroport faoliyat ko'rsatadi. Bu aeroport viloyatning o'zida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni tezkorlik bilan eksportga jo'natishda qo'l keladi. Masalan, qimmatbaho ipak matolar, yengil va qimmatbaho tovarlar (zargarlik buyumlari, elektronika) samolyot orqali bir necha soatda Rossiya yoki Turkiya bozorlariga yetkazilishi mumkin. Farg'ona aeroportidan haftasiga bir necha marta yuk va yo'lovchi reyslari amalga oshirilmoqda. Qo'qon shahri yaqinida

ham kichik aerodrom mavjud bo'lib, kelajakda uni zamonaviy kargo terminaliga aylantirish rejalari bor.

Energetika infratuzilmasi omili. Bu omil ham sanoat uchun muhim baza sanaladi. Viloyatda Quvasoy va Farg'ona shaharlarida ikkita issiqlik elektr markazi (IEM) mavjud bo'lib, ular sanoat korxonalarini elektr energiyasi bilan ta'minlaydi. Ikkala IEM ham yagona energetika tizimiga ulangan va respublika GES va IESlaridan ham elektr qabul qiladi. So'nggi yillarda viloyatda qator quyosh panellari parklari barpo etilmoqda – jumladan, Dang'ara tumanida 2022-yilda quvvati 40 MVt bo'lgan Quyosh fotoelektr stansiyasi ishga tushdi. Bu kelgusida sanoat korxonalarini arzon va qayta tiklanadigan energiya bilan ta'minlash imkonini beradi.

Viloyatda sanoat zonalari uchun muhim bo'lgan logistika markazlari ham tashkil etildi. Xususan, Qo'qon EIZ hududida zamonaviy omborxona majmualari, bojxona posti va transport-ekspeditorlik xizmatlari markazi faoliyat yuritmoqda. Bu yerda tadbirkorlar "yagona darcha" tamoyili asosida yuklarni saqlash, bojxonadan o'tkazish va hujjatlashtirish bo'yicha xizmat olishi mumkin. Farg'ona shahrida ham 2021-yilda yuk tashish logistika markazi ishga tushirilib, u temiryo'l va avtomobil transportini integratsiya qilgan holda xizmat ko'rsatmoqda.

Barcha shu chora-tadbirlar tufayli bugungi kunda Farg'ona viloyati sanoat korxonalari transport va kommunikatsiya jihatidan qulay sharoitda faoliyat yuritmoqda. Mahsulotlarni mamlakat ichkarisida tarqatish, xomashyo tashish yoki eksport-import operatsiyalarini amalga oshirish bo'yicha muhim infratuzilmaviy to'siqlar yo'q. Bu esa, tabiiyki, viloyatda investitsion jozibadorlikni oshirib, yangi sanoat loyihalarini jalb qilishda katta rol o'ynamoqda.

Hukumat qo'llab-quvvatlovi va investitsiya muhiti omili. O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda hududlarda sanoatni rivojlantirish uchun keng ko'lamli qo'llab-quvvatlov choralari amalga oshirmoqda. Farg'ona viloyati bu borada bir qator maxsus dasturlar va imtiyozlar markazida turibdi. Jumladan:

Birinchidan, erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) va kichik sanoat zonalari tashkil etildi. Viloyatda prezidentning 2017-yil 25 oktyabrdagi PQ-3356 sonli qaroriga asosan "Qo'qon" erkin iqtisodiy zonasi tashkil etildi [2]. Ushbu zonada faoliyat yurituvchi investorlar uchun soliq va bojxona imtiyozlari berildi (masalan, 3 yildan 10 yilgacha foyda solig'idan ozod qilish, import uskunalari bojxona boji to'lashdan ozod etilishi va hokazo). Qo'qon EIZ hududida qisqa vaqt ichida qiymati 200 mln dollardan oshuvchi 20 dan ortiq investitsiya loyihalari amalga oshirildi [1, 2, 3, 5]. Xususan, kimyo, to'qimachilik, elektr texnikasi va qurilish materiallari sohalarida yangi korxonalar ochildi. Shunga o'xshash imtiyozlar Farg'ona shahri yaqinidagi kichik sanoat zonasida ham amal qilmoqda – bu yerda asosan mahalliy tadbirkorlar uchun mo'ljallangan qulay kreditlar va yer maydonlarini bepul ajratish kabi qo'llab-quvvatlovlar mavjud.

Ikkinchidan, soliq yengilliklari berilishi viloyat sanoatchilari uchun katta yordam bo'ldi. Masalan, yangi ishlab chiqarishni yo'lga qo'ygan tadbirkorlar uchun ilk yillarda mol-mulk solig'i va yer solig'idan ozod qilish amaliyoti mavjud. Eksportga ishlaydigan korxonalar uchun qat'iy belgilangan kurs bo'yicha valyuta tushumining bir qismini o'zida qoldirish imtiyozlari berildi (bu 2017-yil valyuta erkinlashtirilgunga qadar katta ahamiyat kasb etgan). Ayni paytda, 2020-yildan boshlab, agar korxona o'zini modernizatsiya qilish uchun investitsiya loyihasi amalga oshirsa, bu loyihaga sarflangan summaning ma'lum foizini davlat soliq imtiyozlari yoki subsidiyasi ko'rinishida qoplaydi. Masalan, Farg'onaazot zavodi defoliant sexini yangilaganda, uning uskunalariga QQS bo'yicha imtiyoz berildi [3, 4, 5, 10].

Uchinchidan, moliyaviy ko'mak va kreditlash muhim rol o'ynamoqda. Farg'ona viloyatida sanoat loyihalarini moliyalashtirish uchun Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi, Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki va boshqa davlat moliya institutlari orqali past foizli kreditlar ajratilmoqda. Xususan, kichik biznesga sanoat uskunalarini sotib olish uchun yillik 7-8% stavkada imtiyozli kreditlar taklif qilindi [10, 11, 12]. Qolaversa, xalqaro moliya institutlari mablag'larini jalb qilish borasida ham qo'llab-quvvatlash bor – agar viloyatdagi korxona Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki yoki Yevropa tiklanish banki loyihasida ishtirok etsa, hukumat kafolati va soliq imtiyozlari beriladi. Qo'qon superfosfat zavodi misolida, uning Indorama tomonidan modernizatsiyasini Xalqaro moliya korporatsiyasi va EBRD kredit bilan ta'minlagan bo'lsa, bu investitsiyalar davlat darajasida qo'llab-quvvatlandi va zaruriy ruxsatnomalar tezlikda rasmiylashtirildi.

To'rtinchidan, kadrlar tayyorlash va innovatsion klasterlar masalasida ham hukumat yordami sezilmoqda. Farg'ona shahrida 2017-yilda "Farg'ona Politehnika Instituti" negizida sanoat korxonalari bilan integratsiyalashgan holda kadrlar tayyorlash klasteri tashkil qilindi. Bu institut kimyo texnologiyalari, to'qimachilik muhandisligi, oziq-ovqat texnologiyalari kabi yo'nalishlarda mutaxassislar tayyorlab, ularni viloyat korxonalari amaliyot va ishga joylashtirmoqda. Bundan tashqari, "Ilm-fan – ishlab chiqarish" integratsiyasini kuchaytirish maqsadida Farg'ona viloyatida Innovatsion rivojlanish hududiy bo'limi ochilgan bo'lib, u yangi texnologiyalarni joriy etish bo'yicha korxonalarga grantlar ajratmoqda.

Beshinchidan, viloyat hokimligi va iqtisodiyot boshqarmasi tomonidan "sanoat yarmarkalari" va ko'rgazmalari o'tkazilishi ham tarmoqlararo kooperatsiyani kuchaytirmoqda. Har yili Farg'onada mintaqaviy sanoat ko'rgazmasi bo'lib o'tadi, unda viloyatning yuzlab korxonalari o'z mahsulotlarini namoyish etadi va yangi kontraktlar imzolaydi. Bu tadbirlar ham mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirishning bir ko'rinishidir.

Yuqoridagi barcha omillar – qulay geografik va demografik shartlar, xom ashyo bazasi, zamonaviy transport infratuzilmasi va kuchli davlat ko'magining

uyg'unlashuvi – Farg'ona viloyati sanoatining barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanishini ta'minlamoqda. Natijada viloyat nafaqat o'z ehtiyojlari uchun, balki butun mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim sanoat mahsulotlari yetkazib beruvchi mintaqaga, ba'zi yo'nalishlarda esa eksport markaziga aylangan.

Xulosa (Conclusion). Mazkur tadqiqotda Farg'ona viloyatida sanoat korxonalarining hududiy joylashuviga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy geografik omillar kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, viloyat sanoatining shakllanishi va jadal rivojlanishi qulay geografik o'rin, yuqori demografik salohiyat, mustahkam xom ashyo bazasi, yetarli suv resurslari hamda zamonaviy transport va energetika infratuzilmasining uyg'unlashuvi bilan chambarchas bog'liqdir.

Umuman olganda, Farg'ona viloyati sanoati barqaror rivojlanish uchun yetarli geografik va iqtisodiy asosga ega bo'lib, kelgusida respublika sanoat tizimida yetakchi o'rinni mustahkamlash imkoniyatiga ega. Bu borada quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Sanoat joylashuvida hududiy rejalashtirishni kuchaytirish, ya'ni, viloyat miqyosida sanoat korxonalarini joylashtirishda geografik omillar (xom ashyo, suv, transport, ekologik cheklovlar) ni chuqur hisobga olgan holda uzoq muddatli hududiy rejalashtirish dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

2. Xom ashyo asosida chuqur qayta ishlashni rivojlantirish, bunda paxta, meva-sabzavot, pilla kabi mahalliy xom ashyolarni tayyor mahsulot darajasigacha qayta ishlaydigan yuqori texnologiyali korxonalarni ko'paytirish orqali sanoatning qo'shilgan qiymatini oshirish lozim.

3. Transport-logistika infratuzilmasini yanada takomillashtirish. Temir yo'l, avtomobil yo'llari va logistika markazlari faoliyatini integratsiyalash orqali sanoat mahsulotlarining ichki va tashqi bozorlarga chiqishini yanada tez va arzon qilish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2024 yil, 7 avgustdagi "Sanoat sohasida nufuzli xalqaro brendlar bilan hamkorlikni rivojlantirish va milliy brendlarni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 286 - sonli Qarori.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сон Фармони.
3. Abdinazarova X.O., Abdinazarov B.X. Sanoat tarmoqlarini modernizatsiyalashga investitsiyalarni tadbiq qilishning ahamiyati // Tabiiy fanlar: nazariya, ta'lim usullari va amaliyoti. Professor – o'qituvchilar, magistrantlar va iqtidorli talabalarning ilmiy-uslubiy maqolalari to'plami. – Qo'qon, 2014. – B. 113-114.

4. Abdunazarov H.M. Surxondaryo viloyati qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoatining hududiy tashkil etilishi. Geografiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya avtoreferati. – T., 2005. – B. – 5-6.
5. Abdullayev A. Xorazm viloyatida oziq-ovqat klasterini yaratish. Geografiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (Phd) uchun taqdim etilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2017. – 24 b.
6. Горкин А.П. Территориальная организация промышленного производства в развитых странах в постиндустриальную эпоху. Учебное пособие. – М., 2012. – С. 52.
7. Soliyev A.S., Mirzaahmedov H.S., Jumaxanov SH.Z. Qo‘shma korxonalar geografiyasi (Namangan viloyati misolida). Monografiya – N.: Namangan, 2006. – B. 93.
8. Soliyev A. Iqtisodiy geografiya: nazariya, metodika va amaliyot. – T.: Kamalak, 2013. – B. 184.
9. Soliyev A. O‘zbekiston geografiyasi. – T.: Universitet, 2014.
10. Jo‘rayev Sh.S. O‘zbekiston sanoati rivojlanishining hududiy xususiyatlari. Geografiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2019. – B. – 7.
11. O‘zbekiston Respublikasi yillik statistik to‘plami. 2010-2018. T., 2019. – B. 170.
12. O‘zbekiston sanoati. Statistik to‘plam. – T., 2024.